

Отже, виділені О.Я. Савченко загальнонавчальні вміння і навички та описані способи їх формування значною мірою збагатили педагогічну науку і практику, методичний арсенал вчителя початкових класів.

Використані джерела

1. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
2. Савченко О.Я. Розвивай свої здібності: навчальний посібник для молодших школярів. Київ: Освіта, 1998. 160 с.
3. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ: «Магістр-S», 1997. 256 с.
4. Савченко О.Я. Уміння вчитися — ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
5. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: «К. І. С», 2004. С. 34–48.

Онопрієнко Оксана Володимирівна,

*завідувач відділу початкової освіти
імені О.Я. Савченко*

Інституту педагогіки НАПН України

«УМІННЯ ВЧИТИСЯ» У ФОКУСІ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Приналежність «уміння вчитися» до ключових компетентностей засвідчена в нормативних документах для освіти на вітчизняному та зарубіжному просторах. У Державному стандарті початкової освіти [1] ця компетентність визначена в ряду інших як рядоположна. Все ж її можна визнати першорядною й пріоритетною для формування в дітей молодшого шкільного віку, зокрема в ході вироблення складників учіння як індивідуально значущої діяльності, де реалізується досвід життєвої активності.

У початковій школі «навчальна діяльність уперше стає об'єктом спеціального формування, тому ключова компетентність «уміння вчитися» набуває пріоритетного значення. «Ядром цієї компетентності у початкових класах є

оволодіння молодшими школярами загальнонавчальними вміннями і навичками» [2, с. 4]. Олександра Яківна Савченко зазначала, що «у розвиненому вигляді ключова компетентність уміння учнів самостійно вчитися стає метаумінням, яке охоплює структуровані знання про способи діяльності, досвід їх застосування, надбання особистого пізнавального досвіду, ціннісне ставлення учнів до самостійного учіння» [3, с. 5].

В основі уміння вчитися як новоутворення у молодшому шкільному віці – виконання функцій способів забезпечення успішного учіння, необхідного для самостійної розумової і практичної навчальної діяльності учня та його самоосвіти. На відміну від предметних і міжпредметних способів діяльності учнів у певній освітній галузі та способів засвоєння різних видів змісту, уміння вчитися стає універсальною здатністю, що забезпечує розв'язання широкого кола задач із застосуванням загальних логічних правил і узагальнених схем дій. Ця набута властивість особистості забезпечує цілісність загальнокультурного особистісного і пізнавального розвитку й саморозвитку дитини, сприяє наступності всіх ступенів освіти, перебуває в основі організації та регуляції будь-якої діяльності учня незалежно від її специфічно предметного змісту [4].

До структури уміння вчитися як складного особистісного утворення входять групи загальнонавчальних умінь, що забезпечують організацію навчальної діяльності молодших школярів. О.Я. Савченко [3] класифікувала їх у такий спосіб: мотиваційні (визначають ставлення учнів до навчання, характеризують ціннісні орієнтації); когнітивні (дозволяють відбирати або знаходити потрібні знання, способи дій для розв'язання навчальної задачі або виконання завдання, організувати свою працю для досягнення результату та ін.); діяльнісні (дають змогу доцільно використовувати сенсорні, інтелектуальні або практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному і творчому рівнях та ін.); контрольно-оцінні (уможливлюють оволодіння вміннями і навичками самоперевірки й самооцінки та ін.); рефлексивно-корекційні (дозволяють учневі усвідомлювати, аналізувати, контролювати й оцінювати свою діяльність, стимулюють прагнення її удосконалити, забезпечують рефлексивне ставлення до навчання та ін.).

Улітку 2022 року нами було проведено дослідження особливостей організації навчання у початковій школі України в умовах воєнного стану. Його результати засвідчили, що ця організація була неоднорідною й здебільшого залежала від ступеню ураження території війною. Така відмінність вплинула на формат освітнього процесу; охоплення учнів, які могли

продовжити навчання; доступ учнів і вчителів до технічних та навчально-методичних засобів навчання. Відповідаючи на питання про те, у який спосіб був організований освітній процес у закладі освіти, 76,8% респондентів указали, що це був дистанційний формат без призупинення навчання. 17,7% опитаних учителів здійснювали освітній процес у дистанційному форматі з призупиненням навчання на деякий час через відсутність електроенергії та інтернету. 5,4% респондентів, що перебували на окупованій росіянами території, вказали про те, що освітній процес продовжити або відновити не змогли. Таким чином, опитані вчителі засвідчили актуальність питання готовності учнів до навчання з великою мірою самостійності. У таких обставинах пріоритетне значення має вміння дитини самостійно вчитися.

Переконливий і виразний масив інформації вдалося зібрати у відкритій частині анкети, де учасники дослідження вільно висловлювали свої міркування. Оскільки навчання дітей під час військового стану стало для нашої освіти безпрецедентною практикою, ми з'ясували, які вміння виявилися найбільш корисними в таких умовах. Названі вчителями характеристики ми об'єднали в групи на основі класифікації загальнонавчальних умінь О.Я. Савченко. Конкретизуємо зміст цих умінь здобутими під час опитування даними, а саме:

- когнітивні вміння: порівнювати і зіставляти факти, виділяти головне, оцінювати ризики, перемикатися з одного виду діяльності на інший, сприймати й швидко опрацьовувати нову інформацію, розрізняти фейкову і правдиву інформацію, критично мислити, обчислювати, аналізувати тексти, спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати;
- діяльнісні та самоорганізаційні вміння: комунікувати онлайн, планувати свою діяльність, вчитися самостійно, працювати з гаджетами самостійно за інструкцією, організувати робоче місце, виконувати онлайн завдання, працювати з комп'ютером або телефоном, користуватися онлайн ресурсами, приєднуватися та працювати з цифровими сервісами, користуватися підручником онлайн, знаходити додаткові відомості, виконувати тести онлайн, працювати з інтерактивними аркушами, усно й письмово висловлювати свої думки, співпрацювати з іншими, працювати з додатковою літературою, працювати з презентаціями, виконувати навчальні проєкти, працювати з хмарними технологіями;
- регулятивні вміння: концентрувати увагу, слухати і чути, дивитися і бачити, зосереджуватися на предметі діяльності, керувати своїми емоціями, ви-

тримувати стреси, дотримувати правил під час роботи, позитивно ставитися до навчання, самоорганізовуватись, виявляти ініціативу, бути самостійними і відповідальними, бути цілеспрямованими, вміння швидко налаштовуватися на роботу після сигналу «відбій повітряної тривоги»;

- рефлексивні вміння: висловлювати свої емоції, виконувати самоперевірку, оцінювати емоційний стан, аналізувати власну діяльність, стежити за своєю поведінкою.

Як бачимо, учителі акцентують увагу на групах умінь, що дозволяють здійснювати навчання в дистанційному режимі з великою мірою самостійності учнів. У той самий час, відповідаючи на питання: «Яких умінь найбільш бракувало вашим учням під час навчання в умовах воєнного стану?», найчастіше респонденти зазначали такі: вчитися самостійно; концентрувати увагу і зосереджуватись; керувати емоціями; швидко організовуватися; самостійно приймати рішення; повноцінно висловити свою думку, чітко формувати і ставити запитання; організовуватись у роботі; раціонально використовувати свій час; бути відповідальними. Помітно, що в основі вироблення названих умінь і якостей знаходяться процеси саморегуляції, які в молодшому шкільному віці лише формуються. Така картина підкреслює, що формат дистанційного навчання не цілком прийнятний для початкової школи; працювати в умовах воєнного часу особливо складно для малих дітей («Важко зосередитись, коли чуєш вибухи»). Ці факти необхідно першорядно брати до уваги надалі під час проектування і здійснення освітнього процесу.

Використані джерела

1. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Савченко О.Я. Взаємозв'язок ключових і предметних компетентностей у контексті формування у молодших школярів умінь вчитися. Імідж сучасного педагога. 2012. № 6. С. 3–6.
3. Савченко О.Я. Уміння вчитися — ключова компетентність молодшого школяра: посібник. Київ, 2014.
4. Онопрієнко О.В. Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів: монографія. Київ, 2020.